

BOEKBESPREKINGEN

O. Noordmans, *Verzamelde Werken III: Ontmoetingen. De actualiteit der historie*. Uitg. J. H. Kok, Kampen 1981. 703 blz. f 82,—.

De bewerkers hebben recht op respect en dankbaarheid, nu alweer een Noordmans-bundel verscheen. Ditmaal zijn verzameld studies over Augustinus, de negentiende eeuwse Nederlandse theologie en de dialectische theologie. De stof is verzameld uit verspreide geschriften en voorzien van toelichtingen waarin naast de aantekeningen van Noordmans zelf ook eigen accuraat commentaar door de anonieme redactie verwerkt werd; achterin is een preciese verantwoording opgenomen van tekstwijzigingen. Er komt slechts een enkele schoonheidsfout voor, als 'de honderdste geboortedag' (blz. 274, noot 3).

Dit derde deel van de *Verzamelde Werken* is een prachtig boek geworden. Wie schrijft eens een artikel over Noordmans als stilist? Hier kan men ervaren hoe mooi theologie is. De schrijver neemt u mee naar zijn rijk voorziene studeerkamer en doceert daar, hij trekt met u door de wereld en is gids bij het aanschouwen van Schepping en Herschepping, hij strooit de in de akker gevonden schatten rond.

Aan de kerk- en dogmengeschiedenis van de negentiende eeuw zijn de bladzijden 263 tot 504, of eigenlijk 526, gewijd. Noordmans vertelt en verklaart, geleerd en origineel. Een enkele maal slechts is hij niet duidelijk: is de 'hem' van blz. 307 (midden) nu De Clercq of Kohlbrugge? Wel moet men soms twee of meer keer lezen om alle flonkering te zien. Dat is welbestede tijd. Het is goed dat enkele lezingen over de ethische theologie, die alleen in manuscript bewaard waren, nu gedrukt zijn. Zij zijn van hoog niveau.

Twee negentiende eeuwse theologen genoten Noordmans' voorkeur: J. H. Gunning Jr en H. F. Kohlbrugge. Hij heeft zich kennelijk in hen beiden, afzonderlijk en samen, herkend. Zij waren universele geleerden - filosoof, filoloog -, maar wilden niet anders dan theologen zijn van de studeerkamer, de pastorale praktijk en de preekstoel; steeds in gesprek met kerkvaders en reformatoren. Gunning wordt beschreven als de oecumenische, gereformeerde, bevindelijke godgeleerde, trouw aan de volkskerk (hetgeen iets anders is dan de massakerk), nooit bezwiken voor de verleiding van separatie, uitziende naar de Toekomst des Heren. Kohlbrugge is de dynamicus die de kunst van 'stilzitten' kende - dat is een citaat uit het Dagboek van De Clercq -, theoloog van de Vleeswording des Woords en van onze 'vleselijkheid', streng in de goede zin van het woord, geworteld in Evangelie en Thora, gekeerd tegen de eigenwilligheid van scheuringen, inconsequent zelf predikant van een afgescheiden gemeente. Wij zien onder leiding van Noordmans lijnen van Augustinus naar Gunning, van deze naar Kohlbrugge, van de laatste naar Barth en Brunner.

Vele anderen komen in de processie mee, buitenlanders als Schleiermacher, Newman, Rothe en Nederlanders als D. Chantepie de la Saussaye en A. Pierson. Het register van namen, achter in het boek, omvat negen bladzijden. Het is een schatkamer voor dogmenhistorici en voor hen niet alleen.

P. L. Schram